

Esed Ne Kazandı?

Bilgehan Öztürk

08.11.2023

Giriş

Esed/Baas Rejiminin sebep olduğu 12 yıllık Suriye iç savaşında gelinen noktada geriye parçalanmış bir ülke, yarım milyondan fazla ölüm, milyonlarca yerinden edilmiş insan ve sığınmacı kaldı. Bunun yanında bu savaşın rejim açısından da birtakım kazanımları bulunmaktadır. Rejimin hayatta kalma meselesinin Esed açısından her şeyden önemli olduğu göz önüne alındığında ağır bedeller karşılığında da olsa rejimin bugün itibariyle bunu başardığı görülmektedir. Elbette Suriye savaşının başlangıcından bu yana pek çok faktör – ki tamamına yakını dış faktörlerdir- rejimin hayatta kalma başarısına katkıda bulunmuştur.

Bu yazıda hem rejimin en temel başarısı olan hayatta kalmaya katkıda bulunan faktörler ele alınacak hem de buna ek olarak bugüne kadar ne tür kazanımlar elde ettiği irdelenecektir. Suriye savaşının en fazla sivilleri mağdur etmesine karşılık, rejimin de bu savaşta pek çok şey kaybettiği aşikârdır. Ancak uzun yıllardır kayıplarıyla görmeye veya tartışmaya alışık olduğumuz rejimin pek fazla görmeye ya da tartışmaya alışık olmadığımız birtakım kazanımlarını da fark etmek rejime dair algımızı daha gerçekçi bir zemine oturtacaktır. Böylelikle rejimin geleceği ile bu durumun bölgesel ve uluslararası etkilerine dair daha isabetli öngörülerin oluşturulmasına da yardımcı olacaktır.

ABD

Rejimin hayatta kalmasında önemli bir rol oynayan etkilerden ve rejimin elde ettiği en dikkate değer kazanımlardan birisi de hiç şüphesiz ABD'nin Suriye iç savaşındaki tutum değişikliğidir. ABD kabaca DEAŞ'ın Irak'tan sonra Suriye'de de ortaya çıkıp toprak kontrol eder hale geldiği 2013 yılının ortasına kadar CIA aracılığıyla Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) bileşenlerine istihbarat ve kısmi askerî destek aktarılmasında öncü bir rol oynamıştır⁽¹⁾. ÖSO'ya aktarılan destek, ABD'nin yanı sıra bazı Avrupa ülkeleri ile Türkiye ve Ürdün'ün içinde olduğu bölge ülkelerinin de katkı sunduğu "Ortak Operasyon Odaları" aracılığıyla koordine ve icra edilmiştir⁽²⁾. ABD'nin en başından beri Suriye'de rejim değişikliği gibi bir önceliği ve hedefi bulunmamasına rağmen, bir noktaya kadar sağladığı kısmi destek rejimin mevzi kaybetmesinde ve zayıflamasında etkili olmuştur. Bunun sonucunda 2013'ün büyük bir kısmında moral üstünlüğün ÖSO ya da muhalifler tarafında olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Henüz DEAŞ'ın Suriye'de faaliyet göstermediği 2013 tarihli toprak kontrolü haritalarına bakıldığında ÖSO'nun toprak hâkimiyetinin farklı yorumlara açık olmasıyla

⁽¹⁾ Eric Schmitt, "C.I.A. Said to Aid Steering Arms to Syrian Opposition", The New York Times, 21 Haziran 2012, <https://bit.ly/3toSSof>

⁽²⁾ "U.S.-Backed MOM Operations Room Ends Support for FSA Groups", The Syrian Observer, 19 Aralık 2017, <https://bit.ly/3FaoSiM>; Youssef Sadaki, "The MOC's Role in the Collapse of the Southern Opposition", Atlantic Council, 23 Eylül 2016, <https://bit.ly/3tiCdma>

birlikte ya rejime denk olduğu ya da rejimin kontrolündeki topraklardan fazla hâkimiyet alanının olması bunun başka bir göstergesidir. Ancak DEAŞ'ın Suriye'de faaliyet göstermesi ve gücünün artmasının ardından ABD için zaten bir öncelik olmayan 'rejimi devirme' veya 'muhalefeti destekleme' ajandası, kademeli bir şekilde sona ermiş ve ABD için Suriye meselesi bütünüyle "DEAŞ'la mücadele"ye indirgenmiştir. Bu noktadan sonra rejim açısından biri askerî diğeri de siyasî olmak üzere iki önemli meydan okuma ortadan kalkmıştır. Bunlar: Askerî olarak Suriye muhalefeti rejime eskisi kadar tehdit oluşturamamış, siyasî olarak da ABD fiilen rejimi 'zayıflatma' faaliyetlerini sonlandırmıştır.

ABD'nin tutum değiştirmesini ise yalnızca ABD ile sınırlı kalan bir olgu olarak değerlendirmek mümkün değildir. Zira ABD'nin tutum değiştirmesini müteakiben Suriye muhalefetine destek veren Avrupa ülkeleri ve bölge ülkeleri de peyderpey ortak operasyon odalarındaki katkılarını durdurmuş ve nihayet vekâlet ilişkisi içerisinde oldukları askerî grupları tasfiye etmeye başlamışlardır. Sonuç olarak Suriye muhalefetini askerî ve siyasî olarak zayıflatan bu unsurlar, aynı zamanda rejim için askerî ve siyasî kazanımlara dönüşmüştür.

Rusya

Suriye iç savaşında rejimin en büyük kazanımlarından biri şüphesiz Rusya ile geliştirmiş olduğu güçlü ittifak ve bunun sayesinde Rusya'nın kendisine verdiği sarsılmaz destek olmuştur. Elbette rejim ile Rusya'nın öncülü olan Sovyetler Birliği'nin ittifakı, Suriye iç savaşından ve hatta Beşşar Esed'in iktidarından çok daha eskiye dayanmaktadır. Ancak bu ittifakın rejim ile Rusya arasında bir 'kader birliği' seviyesine taşınması ancak Suriye savaşı şartlarında mümkün olmuştur. Şüphesiz Rusya iç savaş şartlarını Suriye'de daha yüksek seviyede bir nüfuz elde etmek ve uzun vadeli jeopolitik hedeflerini gerçekleştirmek için bir fırsat olarak görmüştür. Dolayısıyla Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi rejimin talebi olduğu kadar Rusya'nın da arzu ettiği ve stratejik çıkarlarına uygun bulduğu bir adım olmuştur.

Öte yandan, Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi ile pekişen Rusya-rejim ittifakının, rejim açısından olumlu katkılarının yanında birtakım maliyetleri de olmuştur. Suriye topraklarının zaten bir bölümü Türkiye destekli Suriye muhalefeti, diğeri bir bölümü ABD destekli YPG tarafından kontrol edilirken rejimin kontrol ettiği topraklarda dahi tam teşekküllü bir rejim egemenliğinden söz etmek imkânsız hale gelmiştir. Zira İran ile birlikte Rusya, Suriye devletinden geriye kalan sınırlı egemenliği bile seyreltmış, rejimin kontrol ettiği bölgelerde dahi rejimin 'yegâne' otorite olmasına müsaade etmemiştir. Tartus ve Humeymim üslerindeki Rus hükümranlılığı⁽³⁾, Rus hava gücünün Suriye hava sahasını ABD ile birlikte domine etmesi, 5. Tümen ve Kaplan Güçleri gibi Rus nüfuzuna doğrudan açık askerî birlikler ve devlet kurumlarının varlığı rejim aleyhine genişlemiş olan Rus nüfuz ve hükümranlılığının somut örneklerini teşkil etmektedir.

⁽³⁾ "Halt, who goes there? President Assad 'humiliated' on Syrian soil by Russian soldiers", The New Arab, 13 Aralık 2017, <https://bit.ly/3Q6VG2m>

Buna rağmen, Rusya ile pekişen ittifakın rejim açısından daha ziyade bir kazanım olduğu açıktır. Rusya'nın rejime katkısı, yalnızca Suriye'ye taşınmış olduğu askerî unsurlar ile kahredici bir ateş gücünü rejimin hizmetine sunmasıyla sınırlı değildir. Rusya, devasa ateş gücüyle silahlı Suriye muhalefetini adım adım tasfiye ederken Suriye muhalefetine destek veren bölgesel aktörlerin de 'Suriye Devrimi'ne destek verme azmini kırmıştır. Muhalefete bir şekilde destek veren bölgesel aktörlerin her biri için nükleer silahlara sahip bir büyük/süper gücün krize rejimin safında müdahil olması güçlü bir caydırıcı unsur olmuştur. Daha önemlisi ise Rusya, BM Güvenlik Konseyi (BMGK) daimî üyesi sıfatı ve kapasitesiyle uluslararası arenada rejimi tam bir koruma altına almıştır. O kadar ki Rusya, rejimin uluslararası toplum nezdinde en kabul edilemez suçu olan kimyasal silah kullanımının potansiyel sonuçlarından dahi onu koruyabilmiştir⁽⁴⁾. Bugün gelinen noktada da Rusya, BMGK daimî üyeliğinden aldığı güçle pek çok BM organının rejimi muhatap almasını ve onu normalleştirmesini mümkün kılmıştır. Hatta Rusya'nın veto gücü sebebiyle rejim, fiilen hiçbir kontrolünün olmadığı Suriye'nin kuzey bölgelerinde, insani yardımın hangi sınır kapısından geçip geçmeyeceği (Bab el Heva değil Bab el Selame) ve insani yardımların ne kadar süreyle yapılabileceği gibi yerinden edilmiş Suriyeliler için hayati konularda dahi söz sahibi olmuştur.

“Homojen” Toplum

Esed'in 12 yıllık iç savaşın sonunda en değerli gördüğü kazanımlarından birisi hiç şüphesiz demografik açıdan Suriye'nin çok daha “homojen”⁽⁵⁾. ve ‘yönetilebilir’ bir ülkeye dönüşmesidir. Milyonlarca Suriyeli ülke dışına çıktığı ve bir o kadar Suriyeli de ülke içinde yer değiştirip rejimin kontrol etmediği bölgelerde yaşamaya başladığı için rejim açısından büyük bir ‘sadeleşme’ gerçekleşmiştir. Elbette rejim açısından mezkûr homojenliğin mezhebî bir boyutu da bulunmaktadır. Savaş sebebiyle Suriye'yi terk eden veya ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalan Alevî, Kürt, Hristiyan, Dürzî vs. pek çok unsur olmakla beraber, ülkenin savaş öncesi demografik dağılımının da doğal bir yansıması olarak Sünnî Arap kitle en büyük grubu oluşturmuştur. Ancak bundan daha önemlisi, Suriye'yi terk eden veya ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalan toplumsal kesimler, rejimin yönettiği bir Suriye'yi ‘en kötü alternatif’ olarak tasavvur eden muhalefet duruşları güçlü olan kesimlerdir. Ekonomi ve kontrol bahsinde de değinileceği gibi eğitilmiş, orta sınıf, entelektüel ve sorgulayan kesimler, aslında rejimin kendisinden en fazla tehdit algıladığı ve en çok hedefe koyduğu kitledir. Dolayısıyla rejim, yalnızca sayısal olarak Suriye nüfusunda bir sadeleşme ya da seyrelmeyi başarmamış aynı zamanda kendisi açısından en sorunlu kitleden de kurtulmuştur. Daha genel manada ise otoriter ve azınlık diktası yönetimlerin bir özelliği olarak rejim, meşruiyetini ve gücünü halktan almadığı için, en geniş tanımıyla halkın kendisi onun bekası için tehdit oluşturmaktadır. Dolayısıyla rejim, yönettiği kitle içerisinde birtakım tercihlere sahip olmakla beraber ayırım

⁽⁴⁾ Patrick Wintour, “Rex Tillerson: Russi bears responsibility for Syria chemical attacks”, The Guardian, 23 Ocak 2018, <https://bit.ly/46dwwEN>

⁽⁵⁾ Khairallah Khairallah, “President Assad's dubious definition of homogeneity”, The Arab Weekly, 27 Ağustos 2017, <https://bit.ly/3PMaYrJ>

gözetmeksizin yönettiği halkın topyekûn sayıca azalması kendi devamlılığı açısından arzu edilebilir bir gelişme olmuştur.

Tersinden okunduğunda ise rejim kontrolünde kalan toplumsal kesimlerin muhalif duruşa sahip olmadıklarını söylemek doğru değildir. Rejimin en sadık gördüğü toplumsal kesimlerde dahi bir memnuniyetten söz etmek mümkün değildir. Rejim kontrolündeki bölgelerde rejimin başardığı homojen, yumuşak başlı ve uysal toplumsal yapı, ödenen ağır bedellerin, ibretlik acıların ve rejim şiddetinden duyulan korkunun bir sonucudur. 12 yıllık savaş ve yıkımın getirdiği ağır maliyet, hâlihazırda rejim kontrolünde yaşamakta olan toplumsal kesimlerde derin bir yorgunluk meydana getirmiştir. Anlaşılması son derece doğal olan bu yorgunluk ve yılgınlığın ne kadar uzun ömürlü olacağı, diğer bir ifadeyle rejim kontrolü altında yaşamakta olan toplumu ne kadar süre uysal kılacağı belirsizdir. 12. Yılıni geride bırakan Suriye krizinin uzun yıllar devam etmesi halinde jenerasyonel bir değişimin, toplumun kolektif hissiyat ve tepkilerinde birtakım farklılıklar oluşturması muhtemeldir. Daha açık bir ifadeyle, savaşın bütün maliyetlerini bizzat tecrübe eden neslin çıkardığı dersler, hissettiği yorgunluk ve yılgınlık ile rejimden duyduğu korku, bir sonraki nesilde aynı derecede canlı ve etkili olmayacaktır. Bu ise uzun vadede, mevcut nesilde hâkim olan yılgınlık ve korkunun yerini bir sonraki nesilde öfke ve direniş gibi toplumsal reflekslere evrilmesini mümkün kılabilir.

Bölgesel Normalleşme

Ortadoğu'daki çok yönlü ve çok aktörlü normalleşme eğilimine uygun bir şekilde rejimin de Arap dünyasında normalleştirilmesi şüphesiz kendisi açısından çok büyük bir nimet ve kazanımdır. Elbette rejim ile ilişkilerini normalleştirme arzusu içinde olan özellikle Türkiye ve Ürdün gibi tekil bölgesel ülkelerin normalleşme için kendi iç politik dinamiklerinden kaynaklanan birtakım saikleri bulunmakta ve bu sebeple pek çok ülkenin rejimle normalleşme arayışını bütünüyle rejimin marifeti ya da başarısı olarak görmemek gerekir. Ancak yakın bir geçmişe kadar dünya çapında çok az sayıda ülkeyle temas kurabilen ve sadece o ülkeler nezdinde meşru bir muhatap olarak görülen rejim için resmî bir kapasitede tekrar kabul ve tanınmaya⁽⁶⁾ mazhar olmak çok büyük bir ilerlemedir. Dahası, rejim normalleştirilme ve üzerindeki tecridin kalkması şeklindeki bir ödülü kazanabilmek için bir çaba içine bile girmemiştir. Rejimle ilişkilerini normalleştirme arayışı içindeki ülkelerin neredeyse tamamının yine yakın bir geçmişe kadar rejimi devirme yolunda aktif veya dolaylı katkı sağlayan aktörler olması, rejim açısından kazanımın büyüklüğünü gösteren bir başka unsurdur. Rejim hâlihazırda herhangi bir konuda Suriye muhalefetine de normalleşme çabası içindeki ülkelere de herhangi bir taviz vermemiştir. Suriye krizine dair yürütülen diplomatik süreçlerin hepsinde rejim bugüne kadar muhataplarına herhangi bir taviz vermeme konusunda son derece ısrarcı ve inatçı davranmıştır⁽⁷⁾. On yıldan fazla bir süredir mevcut tutumunu sürdürmekte olan rejim, bugün Arap ülkelerinin liderliğinde normalleştirilirken bir konudaki kanaati pekiştirmektedir:

⁽⁶⁾ "Assad gets warm reception as Syria welcomed back into Arab League", Al Jazeera, 19 Mayıs 2023, <https://bit.ly/3ZLIDHK>

⁽⁷⁾ "UN envoy 'fails' to restart Syria constitutional talks amid regime intransigence", The New Arab, 4 Kasım 2022, <https://bit.ly/3ZPBKE8>

“Pozisyonunuzu yeterince uzun süre korur ve ısrarcı olursanız, mutlaka kazanırsınız”. Bu ise bugüne kadar zaten pozisyonunu değiştirme ve taviz verme açısından hiçbir esneklik emaresi göstermemiş olan rejimin gelecekte bu tecrübeden hareketle çok daha kararlı ve inatçı davranması için güçlü bir teşvik olacaktır.

Ekonomi ve Kontrol Kabiliyeti

Rejim, iç savaş öncesinde de siyasî ve ekonomik alanda son derece otoriter ve kontrolcü bir yapıya sahipti. İç savaşın yarattığı olağanüstü şartlar rejime var olan kontrolünü çok daha sıkılaştırma ve pekiştirme imkânı sunmuştur. İç savaş öncesinde genel manada rejim ile uyum içerisinde olan –rejime meydan okumayan veya tehdit oluşturmayan- bir ekonomik üretim yapısı ve ülkedeki ekonomik faaliyetin icracısı nispeten geniş bir sınıftan söz etmek mümkündür. İç savaş sonrasında da rejimin fiilen küçülmesi ve daralmasına paralel olarak ekonomik alan da küçülmüş ve çok dar bir çevrede yoğunlaşmıştır. Buradaki daralma, yalnızca Suriyeli sermayenin bir kısmının bugünkü rejim kontrolü altındaki bölgelerin veya savaş boyunca ülke dışına çıkmasıyla sınırlı bir olgu değildir. Mezkûr daralma bizzat rejim kontrolündeki bölgelerde gerçekleşmiş ve hatta rejime sadık ve müzahir görülen sermaye özelinde de bir tasfiyeye dönüşmüştür. Bunun boyutunu ve en çarpıcı örneğini hiç şüphesiz Beşşar Esed’in öz kuzeni ve Suriye’nin en büyük sermayedarı Rami Mahluf’un rejim tarafından hedefe konması ortaya koymuştur⁽⁸⁾. Rejimin savaş boyunca yaşadığı toprak kaybına ek olarak rejimin askerî ve siyasî bileşenlerinin zamanla rejimden kopması veya bizzat rejim tarafından ayıklanması süreci en nihayet ekonomik alanda da gerçekleşmiştir. Yıllardır rejimi ayakta tutan ana payandalardan biri olan ve aile bağları üzerinden rejimin en merkezindeki konuma sahip olmasına rağmen Mahluf’un tasfiyesi, savaş sonrası ortamda rejimin her alandaki kontrolünü ne kadar merkezileştirdiğini ve ne kadar dar bir çevrede topladığını gösteren bir örnektir. Normal şartlardaki bir ülke için mezkûr daralma son derece olumsuz bir gelişmeyken en önemli meselesi hayatta kalmak ve kendi dar çevresinin kontrolünü genişletmek olan rejim için bu aynı zamanda büyük bir kazanıma dönüşmektedir.

Mahluf’un tasfiyesi, yalnızca rejim içi bir anlaşmazlık ve tasfiye meselesi değil, aynı zamanda Suriye ekonomisinde gerçekleşmekte olan yapısal bir dönüşüme de zamansal açıdan denk gelen bir konudur. Son yıllarda rejimin ekonomik merkezinin bilinen anlamda veya konvansiyonel faaliyetlerden kriminal faaliyetlere taşınması ve rejimin bir narco-devlete dönüşmesi söz konusudur. Rejim, Captagon isimli uyuşturucu hapların büyük çaplı üretimini ve satışını ana ekonomik faaliyet ve gelir kaynağına dönüştürmüş durumdadır⁽⁹⁾. Yasa dışı bir gelir kaynağı ve ekonominin ağırlık merkezinin kayıt dışı bir alana taşınması, rejime çok daha geniş bir manevra alanı ve çok daha kontrol edilebilir bir ekonomik faaliyet yapısı sunmuştur. Geline noktada hem mezkûr daralma süreci hem de Captagon üretim ve satışının ana ekonomik faaliyet ve gelir kaynağına dönüşmesiyle rejim, geçmişe kıyasla ekonomi üzerindeki

⁽⁸⁾ Suleiman Al-Khalidi vd., “Special report: a collapsing economy and a family feud pile pressure on Syria’s Assad”, Reuters, 13 Ağustos 2020, <https://reut.rs/3FanTiq>

⁽⁹⁾ Claudia Chiappa, “Drug that make Syrian regime millions trafficked through Europe, report says”, Politico, 13 Eylül 2023, <https://politi.co/3PVsJFo>

mutlak kontrolünü çok daha üst bir seviyeye taşımıştır. Savaş öncesinde rejimin Suriye Gayri Safi Millî Hasılası (GSMH) içindeki payı ve kontrolü % 40 seviyesindeyken bugün bu pay ve kontrol % 70 seviyelerine ulaşmıştır⁽¹⁰⁾. Aynı dönemde ise Suriye'nin GSMH'si 67.54 Milyar Dolardan⁽¹¹⁾. 19.719 Milyar Dolara düşmüştür⁽¹²⁾. Ekonomide bu yapısal dönüşümlerin bir parçası olarak rejim açısından en tehlikeli görünen sosyal katman, orta sınıf veya potansiyel orta sınıf olduğu için bu kesim rejimin sistematik saldırısına da uğramıştır. Üretim faaliyetinin kaynaklarına saldırmak suretiyle rejim, kendi kontrolü altındaki bölgelerde var olan orta sınıf üzerinde baskı oluşturmuş ve bir çeşit orta sınıfın oluşmasının önüne geçmiştir⁽¹³⁾.

Düşmanlarına Zarar Verme Kapasitesi

Rejim, savaş süresince pek çok konuda zarar görmesine ve kayıplar yaşamasına rağmen savaş şartlarının kendisine sağladığı birtakım kozlar ve kazançlar da elde etmiştir. Bu kazanımlardan biri de hasım olarak gördüğü aktörlere zarar verme kapasitesidir. Rejimin kazandığı mezkûr kapasite veya kozun kendisine karşı en etkili kullanıldığı aktörlerin başında şüphesiz Türkiye gelmektedir. Rejim, Türkiye'nin Suriye muhalefetine destekleyen politikasına karşılık Türkiye'ye zarar vermesi beklentisiyle PYD/YPG kartını oynamıştır. İç savaşın henüz başlarındayken rejimin kuzey ve kuzeydoğu bölgelerde PYD/YPG'ye alan açmak üzere güçlerini çekmesi, o günden bu yana Türkiye'ye pek çok farklı açıdan maliyet üretmiş ve üretmektedir. PYD/YPG varlığı, Türkiye'nin savaş boyunca Suriye'ye yönelik hamlelerinde ve hesaplamalarında mutlaka dikkate almak zorunda kaldığı ek bir külfet ve sorun, bir noktadan sonra da Türkiye için Suriye krizinin en dominant ve öncelikli meselesine dönüşmüştür.

PYD/YPG'nin Türkiye'nin sınırında toprak kontrol eder hale gelmesi en yalın şekliyle Türkiye'nin sınır ve ulusal güvenliğine tehdit oluşturmakta ve ayrılıkçı ajandası sebebiyle de Türkiye'nin toprak bütünlüğünü hedef almaktadır. Rejim de kuzey ve kuzeydoğu bölgelerini PYD/YPG'ye bırakırken tam da böyle bir sonuç almak istemiştir. Rejim bu hamleyi yaparken elbette daha ileri bir tarihte PYD/YPG'nin tam teşekküllü bir ABD partnerine dönüşmesini veya ABD himayesi altına girmesini hesaplamamıştı. Ancak bu gelişmeyle birlikte PYD/YPG'nin Türkiye için maliyeti sınır ve ulusal güvenlik tehdidinin çok ötesine taşınmış, Türkiye'nin ABD başta olmak üzere Batılı müttefikleriyle ilişkilerini zehirleyen bir unsura da dönüşmüştür.

Rejimin özellikle Türkiye'ye zarar vermek üzere kazandığı diğer bir kapasite ise düzensiz göçü Türkiye'ye karşı bir silaha dönüştürmesidir. Özellikle kuzey bölgelerdeki yerel ölçekteki ve rejimin tarafı olmadığı çatışmaların bile Türkiye sınırına doğru göçü tetiklediği hesaba katıldığında rejimin çok daha büyük ateş gücü kullanarak ve hava bombardımanları vesilesi ile büyük bir nüfus hareketini Türkiye sınırına yöneltmesi rejimin kullandığı önemli bir koz

⁽¹⁰⁾ Sinan Hatahet, "To Stay or To Leave? The Dilemma for Independent Syrian Businessmen", EUI Middle East Directions, Kasım 2021, <https://bit.ly/3PPiFxi>

⁽¹¹⁾ "Syria GDP – Gross Domestic Product", Country Economy, <https://bit.ly/3S8N4tB>

⁽¹²⁾ "Syrian Arab Republic", UN Statistics, <https://bit.ly/48LJ87D>

⁽¹³⁾ Sinan Hatahet, "To Stay or To Leave? The Dilemma for Independent Syrian Businessmen", EUI Middle East Directions, Kasım 2021, <https://bit.ly/3PPiFxi>

olmuştur. Yıllar içerisinde rejimin özellikle sivil alanları hedeflemek suretiyle -ki Rusya ve İran bu konuda rejime çok destek olmuştur- yürüttüğü demografik savaş, bugün Türkiye içerisinde yaklaşık 3 milyon ve Türkiye'nin güvenliğini temin ettiği Zeytin Dalı (Afrin), Fırat Kalkanı (Azez-Cerablus), Barış Pınarı (Resulayn-Tel Abyad) harekâtları bölgeleri ile İdlib'de de yaklaşık 5 milyon olmak üzere toplamda 8 milyon Suriyeli sığınmacının sorumluluğunu Türkiye'ye yüklemiş durumdadır.

Rejim, zarar verme kapasitesini yalnızca Türkiye'ye karşı kullanmamıştır. En azından bir süre Suriye muhalefetine destek vermek suretiyle rejimi karşısına almış olan Suudi Arabistan ve Ürdün gibi Arap devletleri de bir süredir bu durumdan nasiplerini almaktadır. Rejimin ürettiği ve sattığı Captagon uyuşturucu haplarının, Arap dünyasının geneline ulaşmakla birlikte en büyük oranda Ürdün ve Suudi Arabistan'a girdiği anlaşılmaktadır⁽¹⁴⁾. Bu ise hem Ürdün hem de Suudi Arabistan için sosyal bir sorun ve bir güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Rejimle uzun yıllar kötü ilişkilere sahip olmanın bir sonucu olarak mezkûr ülkelerin rejim nezdinde bir davranış değişikliğine neden olacak nüfuzları da bulunmamaktadır. Bu nüfuzdan mahrum olmalarının üzerine Captagon üzerinden de rejim kaynaklı bir şekilde zarar görmeye başlamaları, Arap ülkelerinin rejimi 'normalleştirme' adımını atmasında etkili olmuş gibi görünmektedir⁽¹⁵⁾.

Rejimin mezkûr zarar verme kapasitesinin gelişmesinde elbette savaş şartlarının etkisi olmuştur, ancak bunun savaşın çok öncesine giden uzun bir geçmişi de bulunmaktadır. Türkiye'nin 1997 yılındaki askerî müdahale tehdidinde kadar Hafız Esed'in PKK'yı ve Abdullah Öcalan'ı Suriye'de himaye etmesi yine o dönem Türkiye'ye zarar verme ve maliyet üretme arayışlarının bir parçasıydı. Hafız Esed döneminden itibaren çok daha yoğun bir biçimde görüleceği üzere bölge ülkelerine farklı zamanlarda ve alanlarda zarar verme davranışı rejim için bir varoluş biçimi olmuştur. Rejim, otoriter bir rejim olarak meşruiyetini ve temellerini geniş manada Suriye halkına dayandıramadığı için bölgenin güç dengesi ve düzeni için kilit bir aktör konumunu hep canlı tutma yoluna başvurmuştur. Lübnan'daki mükerrer ve sürekli müdahalelerinden hatırlanacağı üzere rejim, yalnızca kendisinin çözebileceği ve dolayısıyla kendisine ihtiyaç duyulacağı sorunlar üretmekten kaçınmamıştır. Bugün de rejim, geçmiş tecrübe ve aşına olduğu yöntemlerle komşu ve bölge ülkelerine farklı alanlarda maliyetler üreterek zarar vermekte, bunun üzerinden kendisi için vazgeçilmezlik ve muhataplık devşirmeye çalışmaktadır. Ancak bugün rejim, geçmişten çok farklı bir noktada bulunmaktadır. Hem Hafız Esed dönemi hem de savaş öncesi Beşşar Esed döneminde rejimin bölgede birtakım sorunları üreterek bunları yönetme ya da bu sorunların çözüm mercii olarak kendini sunma noktasında ciddi bir devlet kapasitesi bulunmaktaydı. Bugün ise yukarıda da pek çok boyutu ile ele alındığı üzere o devlet kapasitesi çok büyük oranda ortadan kalkmış durumdadır. Dolayısıyla rejimin aşına olduğu yöntemlerle sorunlar üretmesinin bölgede bugün geçmişten daha farklı sonuçları olacaktır. Keza sorunların çözümü noktasında rejimle muhatap

⁽¹⁴⁾ Kareem Chehayeb, "A little while pill, Captagon, gives Syria's Assad a strong tool in winning over Arab states", Associated Press, 9 Haziran 2023, <https://bit.ly/49t5ETq>.

⁽¹⁵⁾ Maziar Motamedi, "How important is Captagon in al-Assad's return to the Arab fold?", Al Jazeera, 21 Mayıs <https://bit.ly/3sgfHdL>.

olacak aktörler açısından da sürecin hayal kırıklığıyla sonuçlanma ihtimali bir hayli yüksektir⁽¹⁶⁾.

Sonuç

12 yılı geride bırakan ve hâlihazırda yıkıcı etkileri Suriye'nin çok ötesine ulaşan Suriye iç savaşı, bütün kaybettirdiklerine rağmen Beşşar Esed'e ve Baas rejimine birtakım kazanımlar getirmiştir. Hafızalar tazelenip 2013 yılına gidildiğinde hem devrilen diğer otoriter Arap liderlerin emsal teşkil etmesi hem de silahlı Suriye muhalefetinin rejim karşısındaki başarısı o zamanın şartlarında rejimin geleceği açısından bugünkünden çok daha farklı bir intiba uyandırmaktadır. Ancak pek çok dış aktörün ve faktörün devreye girmesiyle rejim, bütün kaybettiklerine rağmen hayatta kalmayı başarmış ve bu durum başlı başına rejimin kazanımı olmuştur.

Rejimin genel olarak hayatta kalmasına katkı sunması açısından rejimin kazanımlarını ayrıntılı bir şekilde zikretmek gerekirse ABD'nin süreç içerisindeki tutum değişikliği rejim açısından büyük bir nimet olmuştur. Suriye iç savaşının başlangıcında ABD, Suriye muhalefetine destek vererek rejimi zayıflatmıştır. Ancak daha sonra odağını DEAŞ'la mücadeleye kaydırarak rejim değişikliği hedefinden uzaklaşmıştır. Bu, Esed rejimi için bir avantaj olmuştur. Rusya'nın 2015 itibarıyla Suriye'ye bizzat müdahalesi ve rejime olan sarsılmaz desteğini bir üst düzeye taşıması ise rejimin kazanımları arasında en belirgin unsurlardan biridir. Rusya, Esed rejimine güçlü bir destek sunarak Suriye'deki dengeyi değiştirmiştir. Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi, rejimin hayatta kalması için önemli bir adım olmuş ve uluslararası alandaki izolasyonunu kırmıştır.

Rejimin Suriye içerisinde gerçekleştirdiği büyük demografik değişim de rejim açısından hem kendisine karşı isyan etme cüretini göstermiş olan Suriye halkından aldığı bir intikam, bir cezalandırma yöntemi hem de bir kazanım olmuştur. Suriye iç savaşı sırasında milyonlarca Suriyeli ülkeyi terk etmiş veya ülke içinde yer değiştirmiştir. Bu durum, rejimin gözünde ülkenin daha homojen ve yönetilebilir hale gelmesini sağlamıştır. Bölgesel normalleşme eğiliminin bir parçası olarak rejimin muhatap alınmaya başlanması rejim açısından hem bir mükâfat hem de bir kazanımdır. Rejim, yakın bir geçmişten itibaren Arap dünyasında normalleştirilmeye başlanmıştır. Bazı Arap ülkeleri, Esed rejimiyle ilişkilerini normalleştirerek rejimi uluslararası alanda daha kabul edilebilir hale getirmiştir. Ayrıca savaş şartları, rejimin ekonomik kontrolünü dar bir çevrede pekiştirmesine imkân sağlamıştır. Ayrıca, Captagon adlı uyuşturucu hapların üretimi ve satışı, rejim için önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Son olarak rejim, savaş sırasında Türkiye'ye ve diğer Arap ülkelere zarar verme kapasitesi kazanmıştır. Özellikle PYD/YPG'nin Türkiye sınırında kontrol sağlaması ve Captagon'un bu ülkelere girmesi, rejimin düşmanlarına zarar verme stratejisinin bir sonucudur.

⁽¹⁶⁾ "Arab League 'suspends meetings' with Syrian regime amid continuing disputes over Captagon, refugees", The New Arab, 27 Eylül 2023, <https://bit.ly/466QUqn>.